

BİR MÜZİK ADAMI OLARAK KOMİTAS'IN HAYATI, ESERLERİ VE MÜZİKOLOJİK ÇALIŞMALARI

AS A MUSIC MAN KOMİTAS LIFE, WORK AND CONTRIBUTION OF MUSICOLOGY

Melih GÜNAYDIN

*email: melihkeman@hotmail.com

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada Besteci Komitas'ın hayatı, eserleri ve müziğe katkısı ele alınmıştır. Araştırma betimsel-tarihsel türde bir araştırmadır. Araştırma için gerekli verilerin toplanmasında kaynak tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmada, Komitas'ın doğduğu yer olan Kütahya'dan öldüğü yer olan Paris'e kadar yaşadıkları ve yaptıkları öncelikli olarak müzik sanatı adına anlatılmaya çalışılmıştır. Komitas'ın Kütahya'da doğmuş olması, çeşitli ülkelerde müzik eğitimi alarak Anadolu coğrafyasındaki müzikler üzerine çalışması, çeşitli halk ezgilerini farklı stillerde işleme çalışmanın odak noktalarından birisi olmuştur. Komitas'ın yaptığı çalışmaların ve ortaya koyduğu eserlerin Türk Müziği açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Komitas, Besteci, Müzikoloji

ABSTRACT

In this study, composer Komitas's life, work and contribution to musicology is discussed. Research is descriptive-historical type. Literature in the collection of data necessary for the research model was used. In the study, where he died from Paris where he was born Kütahya has been explained on behalf of Komitas music art as a priority as they do, and they live in Paris. Be born in Kütahya Komitas, musical education in various countries by working on music in Anatolia has been the focus of one of the processing work in a variety of different styles of folk melodies. Komitas revealed that work is thought to be important in terms of Turkish music.

Keywords: Gomidas, Composer, Musicology

JEL CODE: L82

GİRİŞ

Kütahya'da doğmuş, Anadolu coğrafyasının insanlarıyla büyümüş, çocukluğunun son dönemlerine kadar Türkçe konuşmuş, Ermenice'yi sonradan öğrenmiş, Anadolu'nun kültürel değerlerine tanıklık etmiş ve bu kültürü özümsemiş bir kişilik olarak ele alındığında Komitas'ın, bu kültürle yakın ilişkisi ve güçlü bağları olduğunu söyleyebiliriz. Aldığı eğitimi de yine bu coğrafyanın kültürel sanatsal unsurlarını ortaya çıkarmak, geliştirmek, dünya sanat mirasına katkıda bulunmak amacıyla kullanmış ve bu yönde eserler sunmuştur. İçinde yaşadığı coğrafyanın müzikal unsurlarını bilimsel ve sanatsal nitelikteki çalışmalarıyla günümüze aktarmıştır. Modal müzik armonizasyonu ile ilgili çalışmaları Türk müziğinin çokseslendirilmesi açısından örnek teşkil edecek fikirler vermektedir. Bu çalışmalarına Ermeni halk şarkılarından oluşan 14 parçalık yaylı çalgılar için yazılmış albümü örnek verilebilir.

MATERYAL ve METOT

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Besteci Komitas'ın hayatı, eserleri ve müziğe katkısı ele alınmıştır. Araştırma betimsel-tarihsel türde bir araştırmadır.

Veri Toplama Araçları ve Yöntemleri

Araştırma için gereken verilerin toplanmasında kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma için gerekli veriler elde edilirken doküman inceleme, görsel ve işitsel kayıtlar ayrıca röportajlar incelenmiştir.

BULGULAR

1. Biyografi

Komitas, Soghomon Soghomonyan gerçek adıyla 26 Eylül 1869 Kütahya'da doğmuştur. Hristiyan dinine mensup ve Ermeni asıllı bir aileden gelmektedir. Babası Gevorg Soghomonyan ayakkabı yapımcısıdır ancak müzikle de uğraşmaktadır. Babasının bestelediği şarkılar bulunmakta ve sesinin güzel olduğu bilinmektedir.

Mutsuz ve yoksul bir çocukluk geçiren Komitas, 6 aylıkken annesini, 11 yaşındayken babasını kaybetmiştir. Babası çalışması nedeniyle Komitas'ı büyükannesinin yanına göndermek zorunda kalmıştır. 7 yaşında ilkokula başlayan Komitas ilkokulu bitirdiğinde eğitimine devam etmesi için Bursa'ya gönderilmiştir. Babasının vefatından 4 ay sonra okuldaki başarısızlığından dolayı yetim bir çocuk olarak geri dönmüştür. Sınıf arkadaşları Komitas için şunları söylemiştir; "O zamanlar düşünceli, nazik, zayıf, güçsüz ve solgun bir çocuktur. Kötü giyinirdi" (Melkumyan, 2015).

Annesini ve babasını kaybettikten sonra Amcası Harutyan tarafından evlat edinilmiştir. Kütahya'da geçirdiği bu dönemde çamaşırhanelerin soğuk taşları üzerinde uyumuştur. Sesinin güzel olması ve söylediği şarkıların beğenilmesinden dolayı Kütahya'da kendisine "şarkıcı küçük serseri" lakabı verilmiştir. Müzikal bir sese sahip olması hayatının seyrini değiştireceği olaylara sebep olacaktır.

1881 yılında Kütahya rahibi G. Dertsakyan, Eçmiadzin'e piskoposluğa terfi etmek için davet edilmiştir. Katoliklerin talebi üzerine Eçmiadzin Kilisesini görmeleri ve buradaki ruhban okulunda eğitim almalarını sağlamak amacıyla Kütahya rahibi, seçtiği 20 yetenekli yetim çocuğu yanında götürmüştür. Burada Katolik IV. Gevorg tarafından karşılanan çocuklar değerlendirmeye alınmıştır. Ermenice bilmeyen ve Türkçe konuşmasıyla dikkat çeken Komitas Ermenice konuşamadığını ancak bir Ermeni kilise ilahisi seslendirebileceğini söylemiştir. Yeteneğiyle dikkat çeken Komitas, din ve müzik eğitimi almak üzere buraya kabul edilmiş sonrasında ise Kilise kanunlarına göre bu okulda kendisine "Komitas" adı verilmiş ve din adamları arasında kabul görmüştür.

1890 yılında kendisine keşiş rütbesi verilen Komitas Okulu bitirdikten sonra "Vardapet" yani rahip rütbesini almış ve "Vardapet Komitas" adıyla anılmaya başlanmıştır. 1895 yılında Eçmiadzin'e müzik öğretmeni olarak atanmıştır.

Öğretmenlik yaptığı dönemde Komitas bir koro, halk çalgılarından oluşan bir orkestra kurarak, halk şarkılarını öğretmiştir. Ermeni kilisesi müziği üzerine ilk araştırmalarını burada yapmıştır. Burada birkaç manastırı idare eden rahip, yüksek rütbeli papaz" anlamına gelen

“Archimandrite” terfisi almıştır. Komitas, sonrasında müzik eğitimi almak için Tifliste bir müzik kolejine gitmiştir. Tiflist'e, Petersburg Konservatuvarında eğitim almış besteci Makar Yekmalyan ile tanışmıştır. Bu tanışma Komitas'ın fikirlerinde değişikliklere yol açmış, armoni ve kompozisyon dersleri olarak bestecilik çalışmalarına başlamıştır. Aldığı eğitim klasik müzik temelli bestecilik çalışmaları yapmasına öncülük etmiştir.

Komitas ilerleyen süreçte Katoliklerin himayesi altında Avrupa'nın müzik merkezi Berlin'e gitmiş, Ermeni petrol zengini Alexander Mantashyan tarafından finanse edilerek eğitimine burada devam etmiştir. Müzikoloji eğitimi almak için Kaiser Friedrich Wilhelm Üniversitesine kaydolmuş, burada kompozisyon teorisi, müzik tarihi, piyano, org ve şeflik eğitimi almıştır. Berlin'de bulunduğu yıllar içinde şehrin müzik çevreleri ile yakın ilişki içinde yaşamıştır.(Esayan, M., 2010). Müzik eğitiminin yanı sıra genel tarih, müzik tarihi, felsefe ve estetik derslerine de katılmıştır. Bu dersler ilerleyen yıllarda yapacağı akademik çalışmalarına bilgi kaynağı oluşturarak müzikal eleştirilerinde Avrupa Müziği ile karşılaştırma olanağı sağlamıştır. Paris Uluslararası Müzik Derneği'nin daveti üzerine çalışmalarını, Ermeni kilise ve çağdaş müziği ile Türk, Arap ve Kürt müzikleri üzerine yoğunlaştırmıştır. 1899 yılında bu okuldan Müzikoloji Doktoru payesini alarak mezun olmuş ancak doktora tezi Rusların Berlin Kuşatması sırasında kaybolmuştur.(Ş. Arzuni, Röportaj, 2014)

Eylül 1899'da Eçmiadzin'e geri dönerek müzik çalışmalarına başlayan Komitas, kısa süre içerisinde Anadolu, Avrupa ve Mısır'da müzikoloji, Ermeni kilise ve halk türkülerini konu edinen seminerler vermiş, çeşitli orkestra ve korolar kurup, müziğini icra etmiştir. Yerel ve antik müziklere olan ilgisi sebebiyle kiliseden uzaklaşmış, kendine özgü Badarak İlahileri'nin bestelerini tamamlayamamıştır. Yarattığı makam ve üsluplar onu müzik tarihine "otantikliğin sesi" olarak işlemiştir. Yaylı çalgılar için hazırladığı beste ve derlemeler Avrupa'dan Rusya ve İran'a kadar ünlenip beğenilmiştir. Kısa süre içerisinde müzik eğitimi sistemiyle ilgili seminerler vermiş, küçük bir orkestra kurup, koro performanslarını mükemmel seviyelere ulaştırmıştır. Ermenistan, Anadolu, İran coğrafyalarında Ermeni, Türk, Kürt halk müziklerinden 4000'e yakın halk şarkısı derlemiştir (Poladian, 2010:84). Bela Bartok'dan evvel Anadolu'yu köy köy gezip, türküler derlemiştir. Ayrıca kendi adını verdiği Komitas makamının yaratıcısıdır.

Komitas, Ciddi bir bilimsel çalışmayla Ermeni halk şarkıları, Khazzes melodileri ve kilise melodilerinin tempo ve ezgi şifrelerini çözüp "Ses Teorisi" ni ispatlamıştır. Bu dönemde, neredeyse yirmi yılını verdiği 11. yüzyılda Ermenilerin kullandığı ve bugün halen tam çözülememiş olan 26 işaretten ve Ermeni alfabesinin 12 ünsüzünden müteşekkil “khaz” nota sistemi üzerine çalışmaya devam etmiş, konu hakkında bir de kitap yayımlamıştır (Esayan,2010).

2. Ermeni Müziğinde Komitasın Önemi

“Eğer Komitas olmasaydı bugün Ermeni müziği tamamen bambaşka olacaktı. 19. yüzyılda Dikran Çuhacıyan gibi besteciler vardı, onlar İtalyan müziği etkisinde besteler yaptılar. Komitas Ermeni halk müziğini gayet iyi anladı. Ve o halk müziğini şehirde yaşayan Ermenilere öğretmek istedi. Fakat İstanbul'da yaşayan Ermeniler Avrupalı gibidir. Yani 1852'de Lizst buraya gelmişti onu dinlemişlerdi. Donizetti buradaydı. Komitas ise halk şarkılarının yapısını bozmadan piyano partiyonları yazdı. Şuşik Babayan bu parçaları piyano eşliğinde seslendirdi. Bu parçaları Paris'te dinleyen Debussy'nin “Komitas bir tek Anduni'yi yazmış olsa bile tarihe geçerdi” dediği hep anlatılır”(Arzuni, 2012).

Açıklamalarıyla piyanist, müzikolog Ş. Arzuni Komitas'ın Ermeni müziğindeki yeri ve önemini vurgulamıştır. Komitas aldığı akademik temelli müzik eğitimini halk müziklerine çağdaş temelli bir yaklaşımla uyarlayarak halkların müzik kültürü değerlerini evrensel boyuta taşımıştır.

3. Türk Müziği ve Komitas

Ermenilerinin yoğunlukla öne çıkan meslek dalının müzisyenlik veya kuyumculuk olduğu gözlenmektedir. Bu alanlarda sergiledikleri üst düzey beceriler ile kültürel ve iletişimsel açıdan hem birlikte yaşadıkları diğer topluluk üyeleri ile hem de içinde yaşadıkları büyük toplumun üyeleri ile bağ kurdukları ve toplumsal değerlere katkı sağladıkları görülmüştür. Bu tek taraflı bir etki elbette ki değildir, olamaz. Karşılıklı gerçekleşen etkileşimler ile bugünkü Ermeni müziği ve Türk müziği ortaklıkları açıklanabilir (Şengüler, 2014:5).

“Anadolu ve çevresindeki müzik araştırmaları ve derlemeleri yapan ilk şahsiyet Komitas'tır "halı dokuma tezgâhı temposu" ile yazılmış türkülerin tempo şifrelerini çözen, bu temponun dokuma temposu olduğunu ilk söyleyen Komitas'tır.Sadece dokuma tezgahı temposu değil, Anadolu'da kullanılan birçok ilkel aletin temposunun müziğe uyarlandığı teorisi Komitas'a ait olup, Kaiser Friedrich Wilhelm Üniversitesi'nin kayıtlarında, 1899 yılı dokümanlarından edinilebilir"(Umay,2008).

Komitas halk müziği ile ilgili temalar üzerine odaklanmış, çalışmalarında halk şarkılarının müzikal unsurlarından faydalanmıştır. Dini eserler üretmesinin yanısıra dindışı türlere de yönelerek bu alanda eserler üretmesi Komitas ve Kilise arasındaki kaçınılmaz çatışmaların başlamasına sebep olmuştur. Dünyevi bir adam olarak nitelenen çağdaşlarınca yavaş yavaş kendisine kayıtsız kalmıştır. Kiliselerde dedikodu ve iftiraya uğramıştır Bu durum çevresinin olumsuz tutumuna yol açarak bestecinin yaşamını olumsuz anlamda etkilemiştir. Çatışma sürecinde Komitas, Katolik kilisesine kendisini rahat bırakmaları ve çalışmalarını yapabilmek için Sevan Manastırına çekilmek için baş patrikliğe izin vermeleri amacıyla bir mektup göndermiş ancak bu istek reddedilmiştir (Kerovpyan ve diğ. ,2010:246).

Komitas, 1910 yılında kendisinin daha iyi anlaşılacağı ve çalışmalarını yapabilmek için gereken desteği bulabileceği düşüncesiyle hayallerini gerçekleştirmek için Eçmiadzin'den İstanbul'a gelmiştir. Komitas'ın gerçekleştirmeyi düşündüğü hayallerinden birisi de halkın müziğinin kaderinin o okula bağlı olacağı Ulusal Konservatuvar kurulmasıydı. Ancak onun ilham veren bu fikrine de sahip çıkılmadı ve ilgisizlikle karşılandı (Melkumyan;2015).

1910 yılında Ermeni müziğini ve antik ezgileri geliştirmek, çok sesli koro ve orkestralarda sahneletmek için İstanbul'a geldiğinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde müzik dersleri ve seminerler verdi. Birçok halk müziği korusu ve orkestrası kurup yönetti. İzmir ve Hatay'da da konaklayan Komitas, Türk Ocakları'nda da müzik dersleri ve seminerler verdi. Dokunaklı ve özgün eserleri, yaşandığı ve yaratıldığı coğrafyaların ezgilerinden esinlenilerek yaratılan eserlerdir. Komitas İstanbul'da 300 erkek üyeli ünlü "Kusan Korusu" nu kurdu. Kusan Korusu çalışmalarına devam etmekte olup seslendirdiği eserler bugün hala Avrupa ve Rusya'da düzenli olarak sahnelenmektedir.

4. Yayınları

- 1895 yılında düğün ve aşk şarkıları, ninni ve dans müziklerinden oluşan 25 parçalık bir antoloji “Ağın ezgileri” ni yayınladı.

- 1903 yılında “Binbir Şarkı” adlı halk şarkıları kitabını yayınladı. Kitap 50 şarkı içermektedir.
- 1905 yılında yeni bir 50 şarkılık kitap yayınladı.
- 1907’de köy şarkıları, Paris’ te yayınlandı, kitapta 12 şarkı vardır.
- 1912 Ermeni “Köy Şarkıları”, Leipzig’te yayınlandı. (Türkmen, 2012:746).

5. Çalışmaları (Alfabetik Sırayla)

5.1 Koro Eserleri

1. Akhchi, anund Shushan
2. Akhchi Maran
3. Akh, maral jan
4. Alagyaz
5. Alagyaz acherd
6. Ampel a kamar-kamar
7. Andzrevn ekav
8. Aparan qarot a
9. Aravotun bari lus
10. Arev kayne kesor
11. Ari, ari
12. Arnem yertam en sar
13. Arnem yertam im yar
14. Ay, heva, heva, sirts
15. Ay, indilo
16. Ay nazani
17. Ay sirun kaqav
18. Ay tgha mer geghetsi
19. Ay tzamov aghjik
20. Baghi pat ddum a
21. Chinar es
22. Chinar yari ban asem
23. Dun halal merik
24. Dzig tu, qashi
25. En dizan
26. Ervum em
27. Es arun
28. Es gisher, lusnak gisher
29. Esor urbat e
30. Garun a
31. Gatseq, bereq tagvoramer
32. Gna, gna
33. Gutanerg
34. Gutan hats em berum
35. Habrban
36. Handen gas gegh mtnes
37. Haray, eli yar
38. Hey, gyul em
39. Hing etz unem

40. Horom-horom
41. Hov areq, sarer jan
42. Hov lini
43. Hovn anush
44. Hoy im nazani yar
45. Mi yar unem
46. Nor em nor matzun merel
47. Orhnyal barerar astvatz
48. Hoy, Nazan im
49. Im chinari yar
50. Im chinar yarin
51. Inchu Bingyol mtar & Susan smbul
52. Jaghats mani, mani
53. Janik nananik
54. Jur kuga verin saren
55. Kaleri champin ketsa
56. Kali yerg
57. Kanach art ban yeka
58. Kaput qurak hetzel em
59. Kaynel es, kanchum el ches
60. Khnki tzar
61. Khumar
62. Kot u kes korek unim
63. Kujn ara
64. Loru gutanerg
65. Lusnak bak a brnel
66. Lusnak los i, babo
67. Lusnakn anush
68. Lusnak sari takin
69. Mer bagh tzar a
70. Mer baghum nrni tzar (Hodallo)
71. Merik jan halal
72. Mer tagvorin inch piti
73. Mer tagvorn er khach
74. Puchur aghjik sevavor
75. Qaghhan
76. Qeler-tsoler
77. Qya sev sevavor aghjik
78. Sandi yerg (Dzavaratzetz)
79. Saren kuga jukhtm ghoch
80. Saren yelav mukh
81. Sareri sindz inch a
82. Sareri vrov gnats
83. Sar, sar
84. Sev a chobani shun
85. Shakhkr-shukhkr
86. Shogher jan
87. Shorora, Anush
88. Sirun jan

89. Sona yar
90. Tagvor barov
91. Tagvori mer dus ari
92. Tzaghik unem narnji
93. Tzirani tzar
94. Vard a yars
95. Vay, le, le
96. Votit ara
97. Yaris anun Balasan
98. Yar jan, ari
99. Yekan Mokats harsner (Haralo)
100. Yekeq teseq inchn e kerı zinch
101. Yela tanis
102. Yeleq teseq dus
103. Yel, yel
104. Yeri, yeri jan
105. Yerknits, getnits
106. Zar-zng
107. Oror, Adino

5.2 Solo Şarkılar

1. Akh, maral jan
2. Alagyaz bardzr sarin
3. Alagyaz sarn ampel a
4. Al aylughs
5. Ampel a kamar-kamar
6. Antuni
7. Chem krna khagha
8. Chinar es
9. Dle yaman
10. Ervum em
11. Es arun
12. Es gisher, lusnak gisher
13. Garun a
14. Gutan hats em berum
15. Habrban
16. Hol ara, yezo
17. Hov areq, sarer jan
18. Hoy, Nazan im
19. Jur kuga verin saren
20. Kanche, krunk
21. Krunk
22. Kujn ara
23. Le, le yaman
24. Lusnak sari takin
25. Mokats Mirza
26. Oror
27. Yes aghjik em

28. Yes saren kugai
29. Yerkinqn ampel e
30. Zinch u zinch
31. Xnki tzar
32. Tzirani tzar
33. Qele-qele
34. Qeler-tsoler
35. Sar, sar
36. Shakhkr-shukhkr
37. Shogher jan
38. Tun ari
39. Voghberg

5.3 Çocuk Şarkıları

1. Chutiknem u mankik. Words by Komitas
2. Hayr mer. Words by Komitas
3. Or, or. Words by Komitas
4. Payte dziuk. Words by Komitas

5.4 Okul Koroları İçin Şarkılar

1. Aghves gnats, mtav jaghats
2. Aghves parkets champi takin
3. Akh, maral jan
4. Andzrevn ekav
5. Gnatseq teseq ov e kerel aytz
6. Jan garnuk

5.5 Özgün Ve Dini İçerikli Koro Eserleri

1. Aha tzagets karmir arev. Words by Raffi
2. Aravot lusaber. Words by G.Peshtimaldjian
3. Arevn ijav sari glkhun. Words by A.Isahakian
4. Ar gets Babelatsvots. Psalm of David 137
5. Azgayin orhnerg. 1891. Words by A.Tashchian
6. Azgayin orhnerg. 1895. Words by A.Tashchian
7. Garun. Words by H.Hovhannisian
8. Gishererg. Words by Goete (translation by M.Lermontov)
9. Hay aprinq, yeghbayrq. Words by Kh.Nar-Pey
10. Hayrenyats sirov varvatz
11. Hayrik, hayrik, qo hayreniq. Words by M.Djanikian
12. Himi el lrenq. Words by R.Patkanian
13. Im hayrenyats hogi Vardan. Words by S.Felekian
14. Kaqavik. Words by H.Tumanian
15. Mayr Araqsi aperov. Words by R.Patkanian
16. Mayreni lezu. Words by S.Nazarian
17. Mez nor arev tzage
18. Mi geghetsik parz gisher er. Words by S.Sapariants

19. Minchder huysov khayta bnutyun. Words by M.Peshiktashlian
20. Mutn er yerkinq. Words by H.Tumanian
21. Nor garun. Words by O.Rognet
22. O, inch anush. Words by M.Peshiktashlian
23. O, inch qaghtsr ban
24. On tind u khind. Words by Komitas
25. Ov metzasqanch du lezu. Words by N.Mezpurian
26. Ov, ter astvatz. Words by V.Mankuni
27. Pantza du hay miutyun. Words by Komitas
28. Sipana qajer. Words by M.Abeghian
29. Ter, ketso du zhays. Words by M.Taghiadian
30. Te tev unei. Words by S.Felekian
31. Togh blbul cherge
32. Yes lsetsi mi anush dzayn. Words by S.Shahaziz
33. 6. 6 Solo Şarkılar
34. Bam, porotan. Words by Gh.Alishan
35. Chemum ei butastanum. Words by H.Hovhannisian
36. Dards latseq, sari smbul. Words by A.Isahakian
37. Dzayn tur, ov tzovak. Words by Raffi
38. Hayastan. Words by A.Mirza-Vanandetzi

5.6 Solo Şarkılar

1. Bam, porotan. Words by Gh.Alishan
2. Chemum ei butastanum. Words by H.Hovhannisian
3. Dards latseq, sari smbul. Words by A.Isahakian
4. Dzayn tur, ov tzovak. Words by Raffi
5. Hayastan. Words by A.Mirza-Vanandetzi

5.7 Enstrümantal Eserleri

1. Çocuklar için
2. 12 national theme plays
3. Small polyphonic suite
4. Toghik
5. Mush Dance
6. Seven songs
7. Seven dances
8. Manushaki
9. Yerangi
10. Unabi
11. Marali
12. Shushiki
13. Yet u araj
14. Shoror
15. Works from academic years
16. Largetto ("Song without words")
17. Allegretto ("Song without words")
18. Mourning march

5.8 Patarag (Ermeni Kutsal Törenler İçin Ayin) Kilise Korosu İçin Eserleri

1. Aha azatea
2. Amen. Hayr surb
3. Andzinq nvirealq
4. Ashkharh amenayn
5. Astvatzatzin yerknayin
6. Ays khorhurd ltsav
7. Aysor dzaynn hayrakan
8. Aysor kangnetsav
9. Ej Miatzinn i Hore
10. Hayr mer
11. Hishesuq i gisher
12. Hrashapar Astvatz
13. Norahrash psakavor
14. Ognutyun mez zhamanea karogh Ter
15. Ov zarmanali
16. Qajamartik, surb nahatak
17. Siro qo hur
18. Sirt im sasani
19. Surb es, Ter
20. Ter, Qoyin
21. Zqez orhnemq

5.9 Dini eserler

1. Ahegh dzayns
2. Amen yev end hogvoyd Qum
3. Bats mez, Ter
4. Chanaparh yev chshmartutyun
5. Dasqn hreakan
6. Gocher hreshtak
7. Havik
8. Havun, havun
9. I gisher
10. Ketso, Ter
11. Luys zvert
12. Mariam Magtaghenin
13. Miashabat or hangstean
14. Miayn surb
15. Ov, Hayr Astvats
16. Parq harutean Qo, Ter
17. Sayln ayn ijaner
18. Surb Astvats
19. Tagavorestse, Ter
20. Tiramayrn
21. Ur es, mayr im
22. Yeghitsi anun Tearn orhneal

23. Yekealqs i mtanel aregakann
24. Yev yevs khaghaghutean

5.10 Opera Formunda Eserleri

1. Anush
2. David Sasuntsi
3. Harm of gentlehood
4. Vardan

Komitas, koro için 147 eser, 4 adet çocuk şarkısı, okul koroları için 6 çocuk şarkısı, Özgün ve dini olmak üzere 32 koro eseri, 5 solo şarkı, 18 enstrümantal eser, kilise korosu için 21 eser, dini içerikli 24 eser ve 4 adet opera eseri bestelemiştir. Yaklaşık 4000 adet halk şarkısını derlemiştir ve notaya almıştır. Ancak derlediği halk şarkılarının 1800 tanesi günümüze ulaşmıştır (Melkumyan; 2015).

6. Litürji Çalışmaları

Komitas İstanbul'da kilise müziği üzerine de çalışmalar yapmıştır. Komitas'ın başyapıt olarak nitelenen Litürji çalışması yani kilise ayini ritüeli "Patarag" erkek korosu için yazdığı eseridir (Melkumyan; 2015).

7. Müzikolog Olarak Komitas Ve Çalışmaları

Müzikoloji Komitas için önemli bir alandı. Paris Uluslararası Müzik Derneğinin daveti üzerine katıldığı konferansta Ermeni Halk Müziği ve Ermeni dini müziğinde yeni nota yazımı isimli bildiriler sunmuştur. Bu konular katılımcıların yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. Ayrıca Komitas bu konferansta "Ermeni müziğinde ölçü, kuvvetli zaman ve ritmik özellikler üzerine spontan bir konuşma da yapmıştır. Uzun zamandır bilinmeyen ortaçağ Ermeni müziğinin notasyonunu deşifre çalışmaları yapmıştır.(Navoyan,2002:1)

7.1 Komitas'ın Müzikolojik Çalışmaları

1. The Church Melodies of the Armenians
2. Armenian Church Music in the Nineteenth Century
3. Sixteen Voices in the Liturgy Singing
4. Music of the Divine Liturgy
5. Armenian Sacred Music
6. On a Modest Plagiary
7. The Significance of the Neumes of the Sharakan
8. Recueil de chants populaires arméniens (Collection of Armenian Folk Songs)
9. Armenian's National Circle Dances
10. Armenian Folk and Sacred Songs (Melkumyan; 2015).
11. Armenian Peasant Music
12. Armenians have a Unique Music
13. The "Plough Song of Lori" in the style of the village of Vardablour
14. The Victory of Armenian Music
15. Dance and the Child
16. Brief Essay on Armenian Folk Music
17. Armenian Conservatory
18. Musical Therapy
19. Wagner

20. Ferents List

21. Verdi (Melkumyan; 2015)

8. Öğrencileri

Komitas'ın önemli özelliklerinden birisi de iyi bir öğretmen olmasıydı. Etkileyici, ilham veren arkadaşıl bir öğretmen olduğu bilinmekteydi. Müzik teorisi, Ermeni müziği nota yazımı, Armoni konularında öğrenciler için ders notları yazmıştır. (Melkumyan;2015) Armenak Shakhmuradian, Spiridon Melikian, Vahan Ter-Arakelian, Mihran Toumachian, Barsegh Kanachia, Vagharshak Srvandztian, Vardan Sarkisian, Haik Semerdjian yetiştirdiği öğrencilerindendir.

9. 1915 Ermeni Olayları ve Komitas

1. Dünya Savaşı sırasında toplumları etkisi altına alan milliyetçilik kavramı Osmanlı topraklarında yaşanan halklar arasında da yer bulmuştur. Bu görüş yüzyıllarca birlikte yaşamış farklı milletlerden oluşan Osmanlı topraklarında ayaklanmalara ve iç çatışmalara sebep olmuştur.

1915'te 24 Nisan Tehcir Kararı gereğince; aynı gece 234 Ermeni yazar, yayıncı, sanatkâr ve entellektüelleri ile birlikte tutuklanıp Çankırı'ya sürgüne gönderildi. Gönderilen Ermeni aydınları arasında Komitas da bulunuyordu. Bu tarihe kadar yaptığı bütün çalışmalar, derlemeler ve notaları yakıldı.Halide Edip Adıvar'ın ısrarlı çaba ve girişimleri ile 8 Mayıs'ta İstanbul'a geri gönderildi. Yaşadıkları Komitas'ı ruhsal açıdan olumsuz anlamda etkilemiştir. 1916 yılında İstanbul'da La Paix Hastanesi Psikiyatri Kliniği'ne yatırıldı. 1919 yılında ise Paris'teki bir psikiyatri kliniğine yollandı. 1935 yılına kadar bu klinikte yaşadı ve bu klinikte öldü.

10. Komitas, Türk Ocakları ve Halide Edip Adıvar Mektubu

1912-15 yılları arasında Türk Ocakları'nda müzik dersleri verdi. Komitas, İttihatçıların 24 Nisan 1915 günü İstanbul'da tutuklayıp Çankırı'da bir kampa götürdükleri 234 Ermeni aydını arasında yer aldı. Oraya götürüldüğünü öğrenen arkadaşı Halide Edip Adıvar, dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Büyükelçisi Henry Morgenthau'yla temasa geçerek onu kamptan kurtardı. Önce Ankara'ya, oradan da İstanbul'a getirilip La Paix Hastanesi'ne yatırılan kompozitör, geçirdiği depresyonu atlatamadı.Komitas, yine Halide Edip'in yardımıyla Paris'e gönderilerek 20 yıl boyunca bir hastane odasında kaldı.

Yazar Halide Edip Adıvar Mor Salkımlı Ev kitabında Komitas 'la ilgili dostluğunu ve görüşlerini anılarında şu şekilde anlatıyor. (syf 212-216)

“Mor Salkımlı Ev'den...

...Bu yıllarda Türk Ocağı kürsüsü, her nev'i nutuklara ve hitaplara açık, salonunda da kültürümüzü yükseltecek oyunlar ve konserler verilirdi. Kadın ve erkek beraber iç salonda oyun seyretmeleri yahut nutuk dinlemeleri en evvel Türk Ocağı'nda başladı. Ocağın gençlerinin temkini(ölçülü davranışları) ve dürüstlüğü sayesinde, bu yenilik hiç bir tenkidi mucip olmadı. Bir sene zarfında bu o kadar tabiileşti ki, bu erkek ve kadın dinleyici kitlesine ilk defa olarak kadınlar da hitap edebiliyordu. Her halde Türk Ocağı kürsüsü halkın kültürünü genişletecek, konferanslar, piyesler ve konserler tertip edip duruyordu.

O salonda meşhur bir Ermeni bestekârı ve piyanisti olan Komitas Vartapet adlı bir papazı da dinledim. Bu esnada Ocağ'ta bu haftalık programlar hakkında da efkârın ikiye bölündüğünü de gördük. Bir taraf yalnız Türk eserlerini ve Türkler tarafından verilmesini istiyor, diğer taraf da bizimkilerle beraber başka milletlerin de eserlerini tanıtmak kültürümüzü genişleteceği fikrini ileri sürüyordu. Bu taraf galebe çaldı.

Mamafih Komitas bizim memleketin mahsulü idi. Eski Gregoryen(1) musikisine ait parçalar topladığı gibi, yıllarca Anadolu'da halk türkülerini toplamıştı. Uzun rahip cübbesi, tamamen Anadolu manasını taşıyan esmer, sakın yüzü ve yine Anadolu ya mahsus hüznü ve daima garip bir hasret ifade eden siyah gözlerini görür, sesinin o kudretli ahengini işitirseniz derhal Anadolu Halk Musikisi ile karşılaştırırdınız.

Havaları, benim lalalardan işittiğim Erzurum ve Kemah türkülerini hatırlatırdı. Fakat o sadece bunları Ermenice olarak söylüyordu. Ben dile pek ehemmiyet vermedim. Yurdumuzun ıssız yaylalarının ifade ettiği o içten gelen rikkat ve hasret nağmelerine bayılıyordum, Komitas benim evime de gelir, saatlerce çalar, söylerdi. Bu ziyaretler Ermenilerle Türklerin birbirlerini boğazladıkları zaman dahi devam etti. İkimizin de içinde, bu vaziyet, birbirimize feda edemediğimiz bir acı uyandırmıştı.

Milliyetçiliğinde daima insanî bir ruh taşıyan Yahya Kemal ve Mehmet Emin de onu bazen dinlemeye gelirlerdi.

Yusuf Akçura da bu müzikten bir haz duymasına rağmen Anadolu hocalarının Ermeni olmasına itiraz ederdi. Benim için ister Ermenice ister Türkçe, ister herhangi Anadolu'muzda konuşulan lehçelerden olsun, bu musiki Türk Anadolu'sunun bir yansıması idi.

Komitas, Kütahya'nın fakir bir Ermeni ailesinin çocuğu idi. Ana dili Türkçe, fakat Ermeniceyi büyüdükten sonra öğrenmişti. Hatırimda kaldığına göre Komitas uzun yıllar Paris'te Notre Dame Kilisesi'nin organisti (org çalan) idi. Belki ailesi de esasen Türk'tü. Çünkü Bizans devri istilalarına karşı koyabilecek aşiret evlatlarını Hıristiyanlaştırarak hudutlarda isyan etmiş ve cenup(güney) sınırlarına yerleştirilen bu Hıristiyan Türkler belki de Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağıtılmışlardı.

Merhum Cami Bey(2), dilleri, ırkları ve kültürleri Anadolu Türkü olanların Lozan Konferansı Antlaşması ile nüfus değiştirmek kararına tabi olmalarına itiraz ederdi. Eğer Hıristiyan Türklerinin ayrı bir kiliseleri olsa idi ve milliyetçilik davası dine karıştırılmasa idi, şüphesiz ki memleketimiz bir hayli kıymetli insan unsuru kaybetmeyecekti. Çünkü bunlar Ermeni veya Rum kiliselerinin siyasî tesirlerine tabi oldukları ilk zamanlarda dahi, tam manası ile Türk'tüler.

Konya'da, sair yerlerde olduğu gibi, bir hayli Hıristiyan kilisesinde ayin Türkçe olarak yapılırdı. Hatta eskiden tercüme edilmiş bir de Türkçe İncilleri vardı. Bir genç papaz Atina'da tahsilini yapıp döndükten sonra, kilisede Rumca vaaz vermeye başlayınca, bütün cemaat bir ağızdan: "Babanın dilini söyle" diye haykırmışlardı.

Anlaşılan Komitasın güzel sesi Kütahya Ermeni Kilisesi'nin dikkatim çekmiş, genç yaşında Roma'ya tahsile gönderilmişti. Musiki istidadını ailesinden tevarüs etmiştir. Bana derdi ki:

Ailem bana miras olarak bir çift kırmızı pabuç, bir de türkü bıraktı. Pabuçlar babamdan kaldı, türkü anamdan geldi. Sözleri ve havası da anamındır.

Mevzuu(konusu) iki beyaz güvercin olan bu türküyü tamamen Anadolu lehçesi ile ve Türkçe olarak söylerdi.

İnsan ve sanatkâr olarak Komitas hakikaten dikkate değer bir şahsiyetti. Sadeliği, riyazeti(nefsin isteklerini kırma) biraz mistik ve içine dalmış gibi görünen tavrı insanı biraz düşündürürdü.

Bir gün, altıncı asırda yapılmış olan bir Ave Maria'yı söyledi. Bu tabii halk ağzı havalarının hasret ve hüznünden bambaşka, derin ve dinî bir tesir yapıyordu. Birdenbire sordum:

Mezamirden(Makamla bestelenen Zebur sureleri) bir parça bestelediniz mi?

Evet, dedi.

Yorgun değilseniz söyler misiniz?

Ave Maria'dan sonra kendini bir koltuğa atmış yüzü yorgun görünüyordu. Hiç kımıldamadan olduğu yerden söylemeye başladı. Fakat bunda dinî bir huşudan fazla gazap, isyan ve acılık

vardı. Son parçasına doğru yavaş yavaş ayağa kalktı, gözleri ateş içinde sesi bir gök gürültüsü gibiydi. Bana adeta Faust'un(3) Mephisto'su(4) canlanmış gibi geldi.

Söylediği parçayı sonra Mezamir'de okuduğum zaman bunun zalimlere karşı kuvvetli bir isyan olduğunu anladım.

1915'te Ocak, onu tehcir etmekten kurtardı. 1916'da aklı bir muvazenesizlik(dengesizlik) geçiriyordu. Doktor Adnan, Talat Paşa'ya müracaat ederek, Paris'te tedavi edilmesi için izin aldı. Galiba orada bir akıl hastanesinde öldü.”

Sözleriyle Edivar, Komitasla ilgili yaşadıklarını ve düşüncelerini aktarmış, kendisi hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kütahya'da doğmuş, Anadolu coğrafyasının insanlarıyla büyümüş, çocukluğunun son dönemlerine kadar Türkçe konuşmuş, Ermenice'yi dahi sonradan öğrenmiş Anadolu'nun kültürel değerlerine tanıklık etmiş ve bu kültürü özümsemiş bir kişilik olarak ele alındığında Komitas'ın, bu kültürle yakın ilişkisi ve güçlü bağları olduğunu söyleyebiliriz. Aldığı eğitimi de yine bu coğrafyanın kültürel sanatsal unsurlarını ortaya çıkarmak, geliştirmek, dünya sanat mirasına katkıda bulunmak amacıyla kullanmış ve bu yönde eserler sunmuştur. İçinde yaşadığı coğrafyanın müzikal unsurlarını bilimsel ve sanatsal nitelikteki çalışmalarıyla günümüze aktarmış, modal yapıdaki halk ezgilerinin armonizasyonuna ilişkin fikirler vermiştir.

1936'da Bela Bartok' la başladığını bildiğimiz Anadolu halk müziği ve kültürüne ilişkin derleme çalışmalarını Komitas 40 yıl kadar öncesinden yapmıştır. Anadolu, orta doğu-doğu coğrafyalarından yaklaşık 4000 kadar halk ezgisini notaya almıştır. Derlediği halk ezgilerinin içinde Türk Halk Müziği ezgileri de yer almaktadır. Bu ezgileri sanatsal anlamda işlemiş, polifonik koro, solo, oda müziği türlerinde eserler vermiş, bu eserleri klasik müzik armoni tekniğiyle çoksenslendirmiştir. Bu yönüyle Komitas'ın çalışmaları, modal yapıdaki halk ezgilerinin çoksenslendirilmesi açısından bu alanda yapılmış ilk örnekler olarak verilebilir. Ancak Cumhuriyet sonrası çağdaşlaşma hareketi kapsamında izlenen stratejilerde Ülkemiz müzik sanatı politikalarının nasıl tasarlanacağı konusunda Komitas'ın çalışmalarından yararlanılmamıştır. Hatta Komitas ülkemiz müzik çevrelerince de çoğunlukla tanınmamaktadır. Yapmış olduğu çalışmalarda Komitas bizlere halk ezgilerinin armonizasyonu ile ilgili fikirler vermiş, halk müzikleri üzerine yaptığı müzikolojik-etnomüzikolojik çalışmalarıyla akademik anlamda geleneksel müzikleri inceleme açısından rehberlik etmiştir.

Komitas, sanatçı kimliğinin yanı sıra öğretmen sıfatıyla da hizmet etmiştir. Türklerle olan bağları oldukça güçlüdür. 1910 yılında din adamlığını bırakarak müzik çalışmalarını yapabilmek için İstanbul'a yerleşmiş, burada müzik çalışmaları yapmış, Türk Ocaklarında dersler vermiştir. Burada yaptığı çalışmalarda birçok Türk aydınıyla tanışmış, onlarla yakın ilişki içinde olmuştur.

1915 yılında yaşanan olaylarda alınan kanuni hükümler gereği Komitas bu topraklardan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1915'te yaşanan olaylar, Komitas'ın sonraki yıllarda ülkemizde tanınmamasına ve çalışmalarının günümüze örnek teşkil edecek boyutlarının görülememesine sebep olmuş olabilir. Ancak Komitas'ı ülkemiz müzik sanatının bir değeri olarak kabul etmemizde fayda vardır. Bıraktığı eserlerin, müzik sanatına dair yaptığı çalışmaların ve ortaya attığı fikirlerin ele alınarak tam anlamıyla anlaşılması için Ülkemiz araştırmacılarının

Komitas üzerinde akademik çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Eserleri ülkemiz müzik okullarında çalınmalı, araştırılmalı ve incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- Akgün, M., (2012). Komitas olmasaydı Ermeni müziği bambaşka olurdu, http://www.radikal.com.tr/kultur/komitas_olmasaydi_ermeni_muzigi_bambaska_olurdu-1074944 20.05.2015.
- Arzuni, Ş., Komitas Üzerine Söyleşi, Cihat Aşkın Minyatürler adlı TRT Radyo3 Programından Röportaj kaydı, Kayıt Melih Günaydın.
- Esayan, M. (2010). Anadolu'nun Wagner'i Gomidas Vartabed, <http://www.markaresayan.com/?p=1386> 25.05.2015
- İstanbul - BİA Haber Merkezi, (2003). <http://bianet.org/bianet/toplum/18545-milliyetciligi-iyi-bir-sey-sanirdim> 21.05.2015
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlâk İlkeleri, <http://www.meryemana.net/merye/tr/misc.php?id=67&par=9&td=11> MeryemAna.net. 20.05.2015
- Kevorpyan, A., & Yılmaz, A. , (2010). *Klasik Osmanlı Müziği ve Ermeniler*. İstanbul: Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı Kültür Yayınları.
- Komitas Vardapet, <http://greekturkishmusic.blogspot.com.tr/> 21.05.2015.
- Melkumyan L. Virtual Museum Of Komitas, http://www.komitas.am/eng/index_eng.php 12.05.2015.
- Navoyan, M. (2002). The Komitas Code: Discovery unlocks the secrets of ancient music, <http://www.armeniaweek.com/march152002/komitas.html> (1 of 2) [11/13/03 9:52:59 PM]
- Poladian, S., (2010). Komitas Vartabet and His Contribution to Ethnomusicology, <http://www.jstor.org/stable/850444> (26/03/2015 14:22)
- Şengüler, M. (2014). Kültürel Perspektiften Ermeniler: Türkiye Ermenileri Etnisitesi, Yeni Türkiye Yayınları, Ermeni Meselesi Özel Sayısı, 1(60).
- Türkmen, U. (2012). *Hüzünle Sevginin Harmanlandığı Bir Yürek, Din Adamı, Müzikolog, Derlemeci, Bestekar ve Eğitimci Vartabed Gomidas*. 10. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Umay, L. (2008). Bu Ermeni İsmi Tanımasanız Türk Müziğini Anlayamazsınız!, <http://odatv.com/n.php?n=buermeniismitanimazsanizturkmuziginianlayamazsiniz2010081200>, 21.05.2015

EXTENDED ABSTRACT

In this study, composer Komitas's life, work and contribution to musicology is discussed. Research is descriptive-historical type. Literature in the collection of data necessary for the research model was used. In the study, where he died from Paris where he was born Kütahya has been explained on behalf of Komitas music art as a priority as they do, and they live in Paris. Be born in Kütahya Komitas, musical education in various countries by working on music in Anatolia has been the focus of one of the processing work in a variety of different styles of folk melodies. Komitas revealed that work is thought to be important in terms of Turkish music.

Komitas was born as a person who was born in Kütahya, grew up with the people of the Anatolian geography, spoke Turkish until the late childhood, learned the Armenian later,

witnessed the cultural values of Anatolia and absorbed this culture, and the strong ties of Komitas with this culture. we can say that. He also used the education he received to reveal the cultural artistic elements of this geography, to contribute to the world art heritage and presented works in this direction. He has transferred the musical elements of the geography he lives in to his present with his scientific and artistic works. His work on modal music harmonization provides exemplary ideas for the polyphony of Turkish music. Examples of these works are the 14-piece album composed of Armenian folk songs for string instruments.

Komitas focused on the themes related to folk music and benefited from the musical elements of folk songs in his works. In addition to producing religious works, he turned towards non-religious species and produced works in this field, which led to the inevitable conflicts between Komitas and the Church. Gradually, he was indifferent to his contemporaries who were described as a worldly man. Gossiped and slandered in churches. This situation had a negative impact on the life of the composer, leading to the negative attitude of his environment. During the conflict, Komitas sent a letter to the Catholic church to leave him alone and allow the head patriarch to retreat to the Sevan Monastery in order to do his work, but this request was refused (Kerovpyan et al., 2010: 246). Komitas came to Istanbul from Etchmiadzin in 1910 to realize his dreams with the thought that he would be better understood and could find the support needed to do his work. One of Komitas' dreams to realize was the establishment of a National Conservatory where the fate of the people's music would depend on that school. However, his inspirational idea was not abandoned and was greeted with indifference (Melkumyan; 2015).

When he came to Istanbul in 1910 to develop Armenian music and ancient melodies and to stage them in polyphonic choirs and orchestras, he gave music lessons and seminars in various parts of Anatolia. He founded and directed many folk music choirs and orchestras. Staying in İzmir and Hatay, Komitas also gave music lessons and seminars in the Turkish Quarries. Touching and original works are the works created by inspiring the melodies of the geographies where they live and are created. Komitas founded the famous "Kusan Choir" with 300 male members in Istanbul. The Kusan Choir continues its works and the works it performs are still staged regularly in Europe and Russia today.

Komitas carried out compilation studies on Anatolian folk music and culture, which we started with Bela Bartok in 1936, about 40 years ago. Anatolia has recorded about 4000 folk melodies from the middle east-east geographies. Turkish Folk Music melodies are also included in the folk melodies he compiled. He processed these melodies in the artistic sense, gave works in the genres of polyphonic chorus, solo, and chamber music, and he polished these works with classical music harmony technique. In this respect, Komitas' works can be given as the first examples made in this field in terms of polyphonic folk melodies. However, Komitas' studies on how to design our country's musical art policies have not been utilized in the strategies pursued within the scope of the post-Republic modernization movement. Even Komitas is not widely recognized by our country's music circles. In his works, Komitas gave us ideas about the harmonization of folk melodies and guided us to examine traditional music in academic sense with his musicological-ethnomusicological studies on folk music.

In addition to his artist identity, Komitas also served as a teacher. Their ties with the Turks are very strong. He left the clergy in 1910 and settled in Istanbul in order to be able to do his music studies, where he conducted music studies and gave lectures in the Turkish hearths. During his studies here, he met many Turkish intellectuals and had close relationships with them.

In accordance with the legal provisions taken in the events of 1915, Komitas had to leave these lands. The events that took place in 1915 may have caused Komitas not to be recognized in our country in the following years and the dimensions of its works that could serve as an example for today are not seen. However, it is useful to accept Komitas as a value of our country's music art. Academic studies of our country are needed on Komitas in order to fully understand the works he left, his works on the art of music and the ideas he raised. His works should be played, researched and examined in the music schools of our country.